

МЕЂУОДНОС ПОЛИТИКЕ И ВОЈСКЕ У РАТУ

Момчило Сакан*

Достављен: 08. 09. 2021.

Кориговано: 22. 09. 2021.

Прихваћен: 02. 10. 2021.

Језик рада: Српски

Тип рада: Оригинални научни рад

DOI број: 10.5937/vojdela2103021S

Проблем међуодноса политичке и војне елите веома је сложен, вишедимензионалан, вишехијерархичан и релативно заштићен од научне и стручне јавности и, као такав, теже сазнатљив. Нарочито је актуелан у рату где су везе лабавије и где самоиницијатива појединаца и друштвених група долази до пуног изражаја, што је управо предмет ове анализе. Предмет се, међутим, не разматра у тоталитету већ се ограничава само на просторе некадашње Социјалистичке Федеративне Републике Југославије (СФРЈ) у периоду од осамдесетих година двадесетог века па надаље. Догађаји ван тог времена коришћени су као емпиријска подлога и за илустрацију и аргументацију властитих ставова.

Предмет овог рада структуриран је у пет посебних делова. У првом делу дате су епистемолошко-логичке основе односа политике и војске у рату, са тежиштем на уоченим слабостима у теоријској и нормативној сфери и њиховим последицама по реалну праксу. У другом делу извршена је компаративна анализа циљева политике и војске, са тежиштем на нужној потреби да се они на државном нивоу подударају и заједничким снагама реализују. У трећем делу објашњен је однос војске и политике на најопштијем нивоу. Доказано је да је политика општија и да усмерава целокупне активности друштва, укључујући и ангажовање војске у рату. У четвртном делу наведени су модели односа војске и политике на стратегијском нивоу. Недвосмислено је доказано да је политика надређена војсци, што не искључује могућност интензивног договарања и преговарања пре доношења дефинитивних одлука о ангажовању у борбеним дејствима. И, на крају, у петом делу су објашњени односи између представника локалне власти и јединица на тактичком нивоу. Објашњене су везе руковођења и сарадње између тих субјеката са тежиштем на потешкоћама комуникације и последицама.

Кључне речи: *војска, политика, међуоднос, рат, циљеви, оружани сукоб*

* Независни универзитет, Бања Лука, Босна и Херцеговина, momcilosakan@gmail.com

У области друштвене делатности постоје бројни проблеми од чијег комплексног истраживања и успешног решавања зависи опште стање и просперитет држава и народа. Међу њима су нарочито актуелни проблеми мултидисциплинарног карактера, односно они проблеми који се не појављују у „чистом” облику, не захватају само једну област и немају јасно дефинисане везе и односе. То је, поред осталих, и проблем међуодноса политике и војске уопште и у рату посебно. Он се налази на споју између те две значајне делатности и у његовом решавању учествују представници и политике и војске, али и бројни други субјекти друштва.

Проблем међуодноса војске и политике је много актуелнији у рату него у миру.¹ У миру постоји успостављен одређени континуитет односа законодавне, извршне и судске власти и константност тих односа према војсци као институцији. Међуодноси су непосреднији, динамичност активности је мања, појаве су предвидљивије, а корекције једноставније. У рату је то много сложеније и теже за реализацију, јер се кидају бројне везе и нарушавају они односи који су у миру били успостављени, а све слабости се плаћају људским животима.

Проблем није ни истраживан у довољној мери. Налази се у самом врху државне политике и, као такав, због заштићености од јавности, повреде сујете појединаца и групе људи, али и због недостатка храбрости и интелектуалног поштења, није интересантан за већину оних теоретичара који су склони непристрасном и објективном истраживању. На то утиче и повременост оружаних сукоба који указују на чињеницу да наведени проблем у миру није интересантан за бројне научнике. Он није толико актуелан за истраживање, чак и када се реално дешава у некој другој, далекој земљи. Он постаје актуелан тек када се појави у сопственој држави и догоди сопственом народу, а тада је касно за комплексно истраживање.

Сложеност проблема огледа се и у томе што захвата широко подручје скоро свих наука и научних дисциплина. У процесу његовог решавања учествују бројни субјекти који припадају различитим институцијама, политичким оријентацијама, са различитим економским и политичким интересима и различитом политичком и војном и другом снагом на унутрашњем и међународном плану, али то није предмет ове анализе. Предмет истраживања првенствено се односи на *међуоднос политичке и војне елите на власти у ратним условима* и углавном је ограничен на просторе ех-ју од деведесетих година 20. века. Догађаји ван тог времена се, углавном, користе као емпиријска подлога или аргументација властитих ставова.

У истраживање наведеног предмета пошло се од заснивајуће хипотезе да основне предуслове успешности функционисања међуодноса политике и војске у рату представљају добре епистемолошко-логичке основе постављене у миру, правилно дефинисање циљева и надлежности субјеката на општем и локалном нивоу. Остале разрађујуће хипотезе дефинисане су симетрично поднасловима у тексту.

¹ О феномену мира шире у: Ilija Kajtez, Srđan Starčević, Bojana Ružičić, „The Essence of Phenomenon of Peace and the notion of Peace Building”, *Vojno delo*, 8/2018, pp. 5–23.

У истраживању су коришћене скоро све научне методе са тежиштем на анализи садржаја, историјско-компаративној методи, методи испитивања и логичким методама које су биле присутне у целокупном процесу анализе прикупљене грађе и израде овог документа.

Епистемолошко-логичке и методолошке основе односа политике и војске у рату

У нашој војној науци, па и у другим наукама у друштву, већ дужи низ година, ретко се обрађују општа теоријска питања која се односе на политичке и војне делатности у рату. Није само реч о односима између субјеката те две врсте делатности већ, пре свега, о обимнијем проблему који захвата целокупно подручје делатности државе и њених институција у рату – од филозофског и методолошког прилаза до теоријске разраде конкретних активности.

У СФРЈ је било покушаја да се тај проблем истражи и теоријски обликује. Резултати су, међутим, остали испод очекивања због једностраног прилаза и покушаја да се проблем редукује у област војне доктрине и да се понуде готова решења за одбрану земље. Последице такве методолошке оријентације биле су вишеструке. Прво, доктрина општенародне одбране није захватила проблеме рата у тоталитету него само једну његову димензију – општенародни одбрамбени рат. Друго, понуђена су готова решења, што је немогуће. Треће, такав прилаз непосредно је утицао на једнострану едукацију официрског кадра. Уместо конзистентне и аргументоване теорије о рату, они су изучавали доктринарна и нормативна документа без комплексног захвата и довољне емпиријске и логичке подлоге. Четврто, услови у којим је изведена основна премиса о доктрини општенародног одбрамбеног рата нису контролисани. Премиса да је цела земља у виду „јежа са двадесет два милиона бодљи” и да ће читав народ „устати” у одбрану њене целовитости била је примерена за седамдесете године, али је у осамдесетим постала неодржива. Пето, целокупан процес припреме и вођења дејстава у рату исполитизован је. У војну терминологију су на велика врата ушли политички термини, сложене синтагме и празне фразе типа *радни људи и грађани, основне организације удруженог рада* и слично. Шесто, због пристрасности и лажног патриотизма њених аутора запостављен је противник, односно рат је разматран као једнострана категорија. Седмо, творци такве доктрине запоставили су нижи старешински кадар у војсци. И, осмо, ставом да је „право и обавеза свих радних људи и грађана да бране своју земљу”, испреплитане су обавезе и надлежности субјеката у рату. То се нарочито видело у ратовима деведесетих година прошлог века када су, уместо професионалних официра, командовање јединицама понегде преузимали локални политичари и страначки прваци.

Велику потешкоћу представља и одређење општих теоријских модела политике и војске уопште и у рату посебно. Под општим моделом политике подразумева се практична делатност гарнитуре на власти која је усмерена ка општим

интересима државе и народа. Могуће су, међутим, и друге варијанте, на пример, да политика фаворизује класне, страначке и друге интересе и све активности институција државе, укључујући и војску, подреди тим интересима.²

Слична је ситуација и са стањем у војсци. У вишестраначком систему од војске се очекује висока професионалност и департизованост, али и смелост у борби за опште државне интересе. У стварности, међутим, није увек тако. Најчешћи случајеви деформације су када појединци у војном врху и део кадрова у хијерархијском низу, због поданичког односа, недостатка знања за функцију коју обављају, тежње за бржим напредовањем, страха од одговорности и других побуда, занемарују опште државне интересе и безрезервно се стављају на страну одређене групе људи или деформисане партијске гарнитуре на власти.³ По правилу, што је друштво затвореније, с мање демократије, могућност аномалија је већа.

Присутне су и потешкоће методолошке, логичке и семантичке природе. То се посебно односи на учеснике у релацијама и начине на који се ти односи могу посматрати. У епистемолошком смислу то су односи између наука, конкретно између политикологије и војних наука. У практично-логичком смислу ти односи се могу посматрати уопште – између субјеката политике и војске, затим посебно – између политичке елите на власти и генералштаба и појединачно – између појединачних представника политике и војске.

Семантичке потешкоће су нарочито присутне при избору термина за представнике политике и војске. Носиоци политичке власти у једном друштву су познати и они дефинисани су уставом. Ради ефикаснијег решавања проблема, у ратном стању, парламент и влада, најчешће, део својих надлежности преносе на једног човека или групу људи. Личност која има ту политичку снагу у конкретним ситуацијама има и одређено семантичко значење. Најчешћи називи су: краљ, цар и председник за које се, најчешће, користи заједнички термин: владар, државник, шеф државе, представник политике и слично. Слична ситуација је и са представником војске. Историјски посматрано, он може бити у својству војсковође, главнокомандујућег, команданта војске, начелника генералштаба и слично.

Проблем односа између представника политике и војске је и нормативног и практичног карактера. Набоље је када између те две категорије не постоји битна разлика. Што је та разлика већа и стање тих односа је проблематичније, а последице веће. Аномалије су обично нормативног карактера. Тако је, на пример, према уставним решењима у СФРЈ, постојало Председништво, као колек-

² Уочавајући такву опасност, Е. Р. Симпкин истиче: „Међутим, ма какви били мотиви њихових вођа, владе Првог и Другог света у деветнаестом и двадесетом столећу, уопштено гледано, изгледа да су биле спремне да отпочну рат без обзира на своје могућности и изгледе и да га наставе без обзира на његов исход, очигледно сматрајући уништење своје земље прихватљивијим од сопственог силажења с власти”. (Ричард, Е. Симпкин: *Надметање у брзини маневра*, О рату у XXI веку, ВИНЦ, Београд, 1991. стр. 254.

³ „... можемо можда да продremo у тајну посебне тешкоће избора војних вођа ... методи војног руковођења су такви да су они који се усуде да мисле својом главом обично елиминисани.” Карл Попер: *Отворено друштво и његови непријатељи*, 1. Чар Платона, Бигз, Београд, 1993. стр. 182.

тивни врховни командант, и Генералштаб ЈНА, у улози Штаба Врховне команде. Али, кад је рат почео, није се знало, односно широј јавности није било познато, ко је државник, а ко главнокомандујући генерал. Нису дефинисани ни поступци у критичним ситуацијама када, на пример, тај колективни врховни командант не може да се договори и донесе било какву одлуку. Непосредна веза између тог колективног врховног команданта и команданата армија које су им непосредно потчињене практично није ни постојала. Вршени су неки покушаји преко Генералштаба, али он је био само у функцији Штаба Врховне команде. Непосредне последице таквог стања добро су познате – од дефинисања немогућих циљева и покушаја увођења политичке партије у ЈНА до мешања у стручне надлежности. То се нарочито може видети кроз тактику „крени – стани” и друге активности војске које су усмеравали политичари. Није, дакле, ни у нормативном смислу било решено ко представља војску, а ко политику.

Присутан је и проблем одлучилаца, нарочито у ситуацијама када сви органи државне власти не могу нормално да функционишу. Обично се, у тим условима, надлежности и овлашћења преносе на појединце – одлучиоце. Они се у држави најчешће називају владарем (државником), али је прецизније звати их доносиоцима одлука или одлучиоцима на унутрашњем и међународном плану. Међутим, у ратним условима они треба да имају специјална овлашћења, што је потребно законом и уставом дефинисати.

Одлучиоци се могу класификовати према различитим критеријумима, а основни су начин доношења одлуке и лица која учествују у процесу одлучивања. У односу на начин доношења одлуке постоје формални и стварни одлучиоци. Формални одлучиоци, сагласно уставу и законима, доносе одговарајуће одлуке и формално-правно потписују одређена акта и решења. Стварни одлучиоци су они од чије воље зависи постојање и садржина одлуке, која се тек после њихове сагласности и формално објављује. Широј јавности обично нису познати, а могу бити у држави или ван ње. Понекад могу радити и против интереса државе, што је веома опасно за ангажовање војске.

Други карактеристичан случај је када се одређена личност (или институција) нижег ранга својом харизмом наметне и преузме улогу формалног (и/или стварног) одлучиоца. Тако су, на пример, улогу формалних одлучиоца у СФРЈ преузели председници тадашњих република, а чланови Председништва СФРЈ преузели су улогу преносиоца и, евентуално, тумача тих одлука против којих нису смели да гласају. Тих случајева је било и касније. Тако је, на пример, председник Србије Слободан Милошевић имао већу моћ и ауторитет од тадашњих председника СР Југославије – врховног команданта војске, што је имало веома негативне последице на војску у целини, од избора циљева рата до односа на државном, регионалном и локалном нивоу.⁴

⁴ Веома је интересантно да су председници Слободан Милошевић и Фрањо Туђман, на преговорима у Дејтону, преузели улогу преговораца уместо представника српског и хрватског народа у Босни и Херцеговини.

Однос циљева политике и војске у рату

Генерално посматрано, циљеви политике и војске у рату потпуно су различити. Циљ политике је мир. Под тим се не подразумева било какав мир, него бољи и праведнији и то за све стране у сукобу. Ако се закључи неправедан мир већа је вероватноћа избијања новог рата, јер ће оштећена страна увек настојати да тај понижавајући однос, у који је доведена неправедним миром, поправи.

Политика тај циљ реализује координацијом напора целокупних потенцијала друштва, укључујући и ефекте дејства војске у рату. Оно што изгуби на војном плану политика надокнађује вештом дипломатијом и тако непрекидним усклађивањем напора снага на војном, дипломатском, економском, етичком и другом плану, она своје основне ставове супротставља и усаглашава с противничким и закључује мир. При томе је веома битно да се избегавају две неповољне крајности у које политика може бити доведена. Прва је да своју снагу и потенцијале у рату не истроши до потпуне изнурености и, на тај начин, упропасти будућност сопственог народа, па и своју сопствену. „Самоисцрпљење у рату”, како истиче Лидел Харт, „уништило је више држава него што их је уништио ма који спољни нападач”.⁵ Друга крајност односи се на слепо повођење за успешним дејствима војске на ратишту – без размишљања о каснијим ефектима.

Циљ политике је, дакле, мир, а не рат. Зато у теорији силе важи правило да је најбоља она политика која своју земљу не уводи у рат. Права политика ће учинити све да до рата никада не дође. У рату се губе људски животи, као највећа вредност, и руши достигнути ниво економског и другог развоја друштва. Али, било би веома погрешно да се појава рата експлицитно приписује недостацима ове или оне гарнитуре на власти. У рату учествују две или више супротстављених земаља, политичких, националних и других групација, тако да је проблем мира или рата заједнички. Рат је, дакле, последица блокаде дијалога за преговарачким столом, али се, без обзира на то, увек завршава управо за преговарачким столом.

За разлику од политике, циљ војске је победа противника у рату, и то, првенствено, оружаним путем – борбеним дејствима. Том циљу она подређује све активности од попуне и обуке, преко организацијско-формацијских решења до вођења борбених дејстава и остварења постављеног циља. Војска, дакле, признаје само две стране у сукобу – властиту и непријатељску.

Циљеви политике и војске разликују се и по надлежности у дефинисању. Политика дефинише глобални циљ у рату, али истовремено и парцијалне циљеве, на пример војсци, дипломатији и слично. Војска, дакле, себи не поставља циљеве у рату већ само одређује циљеве у одређеним борбеним дејствима – бојевима и операцијама.

Наведена генерализација циљева односи са на такозване „чисте” ситуације. Ствари, међутим, нису тако једноставне. Свако правило има изузетке, а у прак-

⁵ Лидел Харт: *Стратегија посредног прилажења*, Редакција Војног дела, Београд, 1952, стр. 215.

си се могу појавити бројне подваријанте. Нису ретки ни примери када су се генерали претварали у миротворце и покушавали да обуздају своје ратоборне политичаре – нарочито у фази анализе могућности ангажовања војске и реализације одређених циљева. Када се одлука донесе, уколико генерал не поднесе оставку, ствари се поново постављају на своје место – генерали покушавају да победе противника, а политичари разговарају о миру.⁶

Искуства из наше ближе историје, међутим, показују да постоје бројни примери када циљеви ангажовања војске нису ваљано постављани. Почетком грађанског рата на просторима СФРЈ, Југословенској Народној Армији (ЈНА) је, на пример, неко поставио немогући циљ. Наређено је да војска излази на терен да развади зараћене стране; дакле, да са пуном ратном опремом иде у рат, при чему није дефинисано ко јој је непријатељ. Пракса је показала да тај циљ није било могуће остварити. Војска се налазила у сендвичу између две ватре и, као таква, није одговарала ни једној страни у сукобу. Једни су је оптуживали да је неактивна, а други да је непријатељска и окупаторска.

Показало се, нажалост, да је и српска политичка елита веома неспремна ушла у промене које су захватиле Европу и СФРЈ.⁷ За више од десет година владања, политичка елита, оличена у режиму Слободана Милошевића, била је веома нејасна и конфузна. Извесно је да је у почетку бранила вишенационалну федерацију све до њеног распада. Постоје мишљења да се режим залагао за остатак Срба у једној држави, али то никада није јавно обелодањено. Ипак, чињеница је да одбрана Срба у крајинама није био државни пројект тадашње државе Србије.⁸

Милошевићева политичка елита је, затим, српски државни простор редуковала на границе две федералне јединице СРЈ (Србију и Црну Гору), који је, на самом почетку, као јединствена национална територија, био доведен у питање. Таква политика је деловала веома конфузно и дезоријентишуће на официрски кадар, нарочито на оне појединце који су рођени ван граница Републике Србије. Она је постала јасна тек у време агресије НАТО-а на СР Југославију, када је влада прогласила ратно стање и безрезервно се определила за одбрану земље. Остварено је и народно јединство. Обични људи су буквално својим телима бранили мостове на Сави и Дунаву, што је потрајало све док се у маси тог народа нису почеле појављивати различите страначке заставе и друга обележја.

⁶ Тако су, на пример, војни команданти НАТО-а убеђивали своје политичаре у бесмисленост и нерационалност извођења ваздушних напада по српском народу у Босни. Када то, међутим, није успело и када је одлука донета, ти миротворни команданти су се претворили у енергичне реализаторе и то на веома бруталан начин.

⁷ „Срби нису имали државника са визијом, политичаре који су разумевали велике промене настале у политичком бићу света и савременој цивилизацији.” (Добрица Ћосић: *Разговор недеље* – рушиће нас време и потомци, Политика, Београд, 2. 10. 2005)

⁸ Она је у почетку била попустљива у подржавању максималистичке политике книнских Срба, а затим их је препустила „домовинском” злочину Туђманове солдатеске и протеривању са вековних огњишта. (Добрица Ћосић: *Боримо се за препород Србије и све радости живота*, Интервју у: Политика 31. 5. 2011)

Нова „демократска” власт, од петог октобра 2000. године, у својој предизборној кампањи обећавала је оно што се показало као немогуће. Када је победила, она је геополитички код Србије безрезервно усмерила према евроатлантским интеграцијама, очекујући да ће јој САД, НАТО и Европска унија широм отворити врата, да ће фондови ЕУ доћи сами у Србију и да ће стандард упослених расти аритметичком прогресијом. Резултат свега тога, уз часне изузетке, био је: поданички однос према западним силама; одустајање од тужбе против земаља НАТО-а које су извршиле агресију на СРЈ; самооптуживање и извињавање; даље рушење економског система Србије; урушавање и дивља приватизација профитабилних предузећа; растурање војске; небрига о борцима који су бранили своју земљу; пораст броја незапослених; повећање броја нерешених судских спорова; пораст корупције и криминала; фаворизовање страначких над државним интересима; непотизам и запошљавање нестручних страначких кадрова; бесрамно богаћење појединаца и друштвених група; општа неслога и борба у вези са надлежностима и привилегијама; међустраничка надметања и оптуживања...⁹

Евидентно је да су у последњих неколико година остварени видни резултати на свим пољима. Урађени су бројни ауто-путеви и железничке пруге. Остварени су и видни резултати на плану: гасификације; поправљања квалитета централног грејања у бројним градовима; изградње болница, школа, дечјих вртића, паркова; заштите трудница и беба. Уложени су и огромни напори у модернизацију и опремање Војске и поправљање квалитетно-квантитетивне структуре њених припадника. Све то, на изврстан начин, упућује на чињеницу да нам долази боље време.

Политика и војска као опште и посебно

Политика и војска, у логичком смислу речи, односе се као опште и посебно. Политика је знатно општија од војске. Она, заједно с другим субјектима, одређује национални интерес и геополитички код државе. Бави се бројним проблемима, међу којима су и проблеми рата у тоталитету са политичким, економским, војним, дипломатским, религијским и другим димензијама. За разлику од ње, војска се бави само једном димензијом рата – активним учешћем у оружаним сукобима. Политика је, дакле, општија зато што изучава рат у тоталитету као веома сложену појаву и што се бави проблемима одбране и просперитета народа и државе уопште.

Политика битно утиче на војску тако што ствара повољне економске, дипломатске, моралне и друге услове за вођење борбених дејстава. Она се јавља као главни чинилац у одређивању величине и обима војске, њеном месту у држави и угледу у народу, квалитету официрског кадра, утицају на стандард и квалитет живота

⁹ „Политичка борба не може да постане питање живота и смрти на рачун ваше и моје деце, породица и нације. ... Политика не може да представља основ за богаћење, за промену социјалног статуса. Напротив, ко се ухвати политике, ... стиче богатство, ... мора да иде у затвор. Јер, он чини Србију корумпираном...” (Тијанић о српским политичарима, <https://www.youtube.com/watch?v=6aiNOKrHsH8> (4. 4. 2021))

уопште, пројектовању и усвајању нових врста оружја, прикупљању података на ширем плану, коришћењу средстава психолошко-пропагандних дејстава и других средстава која ће омогућити брже и ефикасније остваривање постављеног циља у рату. Истовремено, она сноси и последице евентуалног пораза у рату. Стога је, за научно објашњење сваког рата потребно сагледати политику која му је претходила, која је вођена у његовом току и која се наставља после њега.

Активности политике и војске у рату су и непосредно повезане. Оне се на свом највишем становишту, нарочито у ратним дејствима, битно приближавају. То не значи да би послове око вођења рата требало препустити професионалним официрима који би просуђивали са чисто војничке тачке гледишта. Напротив, главне линије рата одређује политичка, а не војничка власт. Разуме се да она то ради уз строго уважавање војних наука и могућности војске. То, даље, упућује на закључак да представници политике морају добро познавати и оружане сукобе, али не само са чисто војничког, него, пре свега, са политичког становишта.¹⁰

Однос између политике и војске на стратегијском нивоу

Однос између политике и војске на стратегијском нивоу, историјски посматрано, био је веома различит. Било је периода када су преовлађивала мишљења да је стратегија старија од политике, да су оне равноправне или да је политика изнад стратегије.

Мишљење да је војска *старија* од политике било је присутније у ранија времена, али се оно у појединим земљама задржало и касније. Бројни су примери цезаризма или бонапартизма, када стратегија у рукама вештих команданата изађе из своје подређене улоге и наметне се државној политици. Примери таквог теоријског схватања и практичног деловања везани су за многе земље, али су типични за пруску, а касније и немачку војску и државу. Тако је, на пример, Молтке старији (*Helmuth Karl Bernhard von Moltke*), погрешно интерпретирајући Клаузевица (*Colmar von der Goltz*), поставио формулу *политика – рат – политика*. Сматрао је да је политика у рату неоспорно у надлежности војника, а да политика после рата поново прелази у надлежност политичара. Такво гледиште заступао је Фон дер Голц, који је просто искључивао политику у доба рата.¹¹ Залагао се за став да политика има да заћути чим загрме топови. Слично њему, и Лудендорф (*Erich Friedrich Wilhelm Ludendorff*) у свом делу „Ратоводство и политика” истиче да је рат спољна политика другим средствима и да сва политика има да служи рату.¹² Таква милитаристичка гледишта у потпуности

¹⁰ „... без извесног познавања ратне вештине не би требало да буде ни једно политичко вођство.” (Карл фон Клаузевиц: *О рату*, Графичко предузеће „Вук Караџић”, погон здружена штампариија, Београд, 1951, стр. 524)

¹¹ Colmar von der Goltz: *Das Volk in Waffen*, Berlin, 1890, str. 123-128.

¹² Петар Томац, П: *Предговор* у: Карл фон Клаузевиц: *О рату*, Графичко предузеће „Вук Караџић”, погон здружена штампариија, Београд, 1951, стр. 19.

су дошла до изражаја током Другог светског рата у Трећем Рајху, када Хитлер (*Adolf Hitler*) проглашава себе командантом војске који лично, али очито нестручно, руководи операцијама на копну. То је нарочито дошло до изражаја када је пред Москвом преузео команду над војском и узурпирао контролу над операцијама. Тада је дошло и до његовог сукоба с генералима, а, у крајњем, и до тоталног пораза.

Надређеност стратегије политици и данас је честа појава. Најчешће је реч о узурпацији власти од стране војних врхова, односно хунти. Владавина војне силе (милитаризма или војне диктатуре) никада једном народу није донела бољу будућност. Она се може толерисати само као привремено решење до избора нове цивилне власти која ће водити целокупну политику земље.

Заговорници мишљења да стратегија и политика треба да буду *равноправне* сматрају да се тако најједноставније и најбрже решавају проблеми економске и друге природе, јер су све функције (војне, политичке, економске...) концентрисане у једној личности. Такво мишљење је такође беспредметно. Чињеница да су обе те функције интегрисане у једној личности не значи много, јер ће борбеним дејствима непосредно командовати професионални официри, а политику ће водити политичари. У супротном, могло би се десити да државници пређу границе свог делокруга и ометају своје војне органе, а војни органи да „постављају нападне захтеве по којима политику треба потчинити њиховом вођству”.¹³

Мишљење да је политика *старија* од стратегије заступао је, и данас заступа, највећи број војних теоретичара,¹⁴ и а доминантно је у скоро свим земљама света. Политика је, дакле, онај „рефлектор” који војсци (и народу) осветљава пут и указује на смерове који воде бржем и ефикаснијем просперитету и напретку народа и којим се друштво најуспешније може кретати.¹⁵ Типичан пример таквог односа представљају савезничке снаге у Другом светском рату. На Западу, на пример, одлуке из велике стратегије, односно ратне политике, доносили су државници. Генерали су водили операције и били подређени државницима који су их постављали и смењивали.¹⁶

¹³ Лидел Харт: *Стратегија посредног прилажења*, Редакција Војног дела, Београд, 1952. стр. 197.

¹⁴ „Политика је мајка рата; она је памет, а рат само инструмент, а не обрнуто”... „Са овог становишта стварају се планови као из једна саливени, схватање и просуђивање постају лакши, природнији, убеђење јаче, мотиви више задовољавају, а историја је разумљивија”. (Карл фон Клаузевиц: *О рату*, Графичко предузеће „Вук Караџић”, погон здружена штампа-рија, Београд, 1951, стр. 523.)

¹⁵ „Средством политике одређују се они услови, из којих треба да произиђе рат; Политика тако рећи истиче на позорницу (*mise en scene*) рат; она одређује снагу страна и границе ратишта.”... „Државна политика уопште, која не узима у обзир те основне поставке, припрема сама себи жалосна разочарања, а у исто време може навући катастрофу и за саму државу”. (Живојин Мишић: *Стратегија*, ВИНЦ, Београд, 1993. стр. 8. и 9).

¹⁶ Ти односи, најчешће, нису били тако једнолични (стереотипи). Черчил је, на пример, понекад сагледавао комплексне проблеме вођења операције, па чак и неке тактичке детаље. Кад дође до практичне реализације, он свом генералу оставља велику слободу у припремању и вођењу борбених дејстава на терену. (Петар Томац: *Однос политике и стратегије*, чланак, Војно дело бр 3/1953, Београд, 1953, стр. 14-16)

Наведена три типична примера у пракси су ретка појава. Много су чешће комбинације односа – чак и у току једног рата. Честе су ситуације да се политика у почетку недозвољено уплиће у надлежности генерала, а касније ствари поставља на своје место, али су забележени и обрнути случајеви.

Типичан пример уплитања политике у надлежност стратегије односи се на почетну фазу америчког грађанског рата (1861–1865) када се у Северним државама Конгрес, преко свог Војног одбора, претерано уплитао у надлежност генерала и захтевао да се на ратишту предузимају активности без сагласности команданата. Равнотежа између стратегије и политике остварена је тек у каснијем току рата када је председник Линколн (Abraham Lincoln), након дужег колебања, преузео рат у своје руке, а вођење операција препустио генералу Гранту (*Ulysses Simpson Grant*).¹⁷

Супротан пример, када се политика у почетку рата подређује војсци, односи се на Француску у Првом светском рату, када је председник Поенкаре (Raymond Poincare) свом врховном команданту Жофру (*Joseph Jacques Cesaie Joffre*) дао потпуну слободу деловања. У свој дневник је записао: „Армија сада има реч. Ја ћу тим и покоравам се.” Непосредна последица таквог стања је недовољна информисаност и појава бројних проблема које може само политика да реши. Жофр је од Владе крио и своје намере и операције у припреми. Тек касније је прихватио да изведе напад на Дарданеле и да подржи Србију. У другом периоду рата председник Клеменсо преузима вођење рата. То је потврдио чувеном изреком: „Рат је сувише важна ствар да би се могао препустити генералима.”¹⁸

Надређеност политике у теоријском погледу непосредно се огледа и у практичним односима између субјеката. Командант је непосредно потчињен државнику, веран му је и одан. Избегава сукобе са њим јер се то негативно одражава на стање војске и народа. Снаге које му је доделила политика за остварење одређеног циља у борбеним дејствима мудро и рационално ангажује. Уколико оцени да су му те снаге недовољне, да је постављени циљ нереалан или да су захтеви државника неоствариви, има право да на то укаже и да захтева одговарајуће корекције. Ако се то не прихвати, може да одбије даље командовање и да поднесе оставку.¹⁹ Са друге стране, државник војсци додељује циљеве које дефинише на основу познавања војних наука, усвојене доктрине и пуног уважавања стања и могућности војске и народа. Он се не меша у надлежности и стручне послове команданта око непосредног ангажовања снага у борбеним дејствима и не омета га у командовању. Међутим, стално се прилагођава условима и има право да, у складу са новонасталом ситуацијом, измени циљеве, а по потреби и да смени дотичног команданта и друге команданте у које је изгубио поверење.

¹⁷ Петар Томац: *Исто*, стр. 4.

¹⁸ Петар Томац: *Предговор* у: Карл фон Клаузевиц: *О рату*, Графичко предузеће „Вук Караџић”, погон здружена штампариа, Београд, 1951, стр. 17-18)

¹⁹ „Генерал не сме допустити никада да га приморају на битку, и ову не сме давати никада без велике невоље. Ако се пак, на њу одлучи, мора пазити да више штеди људску крв, него ли да је пролива.” (Јован В. Јовановић: *Наполеон I*, Београд, 1925, стр. 35)

Поред општег теоријског модела односа државник – командант, у пракси су забележени и бројни други екстремни случајеви и сукоби – од најобичније нетрпељивости, преко обостране самовоље и неуважавања и стварања такозваног *статуса кво*, па до побуна и отворених оружаних дејстава. У тим сукобима државник обично тражи подршку од владе и скупштине, а командант од потчињених генерала и војске.

Односи између представника локалне власти и јединица на тактичком нивоу

Проблем односа између представника локалне власти и команданата јединица на тактичком (и оперативном) нивоу, иако веома актуелан, у теорији ратне вештине није довољно истраживан.

По природи ствари, ти односи би требало да буду чвршћи и непосреднији, не само због великог броја задатака које је потребно реализовати, него и због реалности ситуације и непосредне евентуалне опасности по људе и материјална средства. Задаци о којима је реч су веома бројни и сложени – од извршења мобилизације и реализације војне, радне и материјалне обавезе грађана, преко уређења зоне и реализације великог броја задатака из области обезбеђења борбених дејстава, до регулисања питања склањања становништва и евентуалне евакуације материјалних добара. Све се то решава практично на терену и то најчешће у условима непосредне опасности за људе и материјална добра.

На том нивоу командовања могу се појавити и бројни проблеми, а основни су: слабо функционисање или прекид веза на стратегијском нивоу, затим на линији војне субординације, на линији политичке субординације и међусобно на линији локална власт – команда јединице. Поремећај добрих односа на локалном нивоу може бити и последица самовоље и неуважавања између представника локалних власти и војних команди. Најчешће локалне власти, по инерцији, полазећи од ставова о надређености политике на највишем нивоу, а често и из самовоље, прекорачују овлашћења и настоје да војне команде потчине себи. У том смислу, оне преузимају део надлежности војних команди, па и више од тога. У екстремним ситуацијама забележени су и случајеви да су локалне власти постављале, смењивале и физички удаљавале војне команданте, затим стварале војску по неком свом (најчешће страначком) моделу и њеном коришћењу искључиво за своје потребе – без уважавања војне субординације. Са друге стране, поремећај односа на локалном нивоу може бити и последица самовоље и прекорачења овлашћења представника локалних команди. Користећи се снагом оружја и другим „аргументима”, а под видом потребе за јединственим деловањем, они настоје да све активности ставе под своју контролу. То нестручно преузимање надлежности може довести до поремећаја односа, нетрпељивости, колизије и озбиљнијих сукоба.

Превазилажење наведених поремећаја подразумева доследну примену односа непосредне сарадње, уважавања, толеранције и немешања у стручне надлежности. Локална политика води рачуна о функционисању целокупних активности на својој територији. Такође, будно прати и подржава војне активности и све проблеме у вези с тим решава у непосредној сарадњи са војним командама. Са друге стране, и командант своје захтеве прилагођава потребама јединице, али у складу са општим стањем на територији и могућностима локалне самоуправе. Проблеме које представници локалне политике и војске не могу решити непосредном сарадњом решавају преко виших институција – линијом субординације.

Закључак

Може се закључити да су политика и војска у рату непосредно и тесно повезане бројним везама различитих смерова, интензитета и нивоа општости. Поред блискости, постоје и разлике које се нарочито испољавају у циљевима, општости и субординацији. Циљ који се дефинише војсци најчешће је победа у борбеном дејству, док је циљ политике мир, и то не било какав, него праведан мир за све стране у сукобу. Политика је општија од војске. Она припрема и води рат, као веома сложену и вишедимензионалну појаву, а војска борбена дејства – бојеве и операције. Ратни план не ради војска већ политика. Војска израђује план нападних или одбрамбених борбених дејстава, зависно од захтева политике. Дакле, војска није одговорна за рат, већ за борбена дејства, а у рату је подређена политици.

У принципу, политика избегава рат као веома неповољно средство за решавање проблема. Али, ако се за тај рат одлучи, она енергично ангажује све потребне снаге – војне, дипломатске, економске, културне и друге, настојећи да те проблеме што пре реши у властиту корист. Активности тих снага се енергично усмеравају са једног места и предузимају мере да се рационално и ефикасно експлоатишу успеси и неутралишу неуспеси појединих од њих. Тако, на пример, успешна борбена дејства пружају дипломатији повољне услове за преговоре о миру, што она успешно користи. Али, ако у борбеним дејствима дође до колебања, ситуацију спасава вешта дипломатија која непријатељу ствара неочекиване опасности – ангажовањем неког од савезника, придобијањем јавног мњења и кључних људи у међународним организацијама и удружењима или на неки други начин. Свакој од тих активности претходи зрела процена ситуације и предвиђање будућих догађаја како би се оценио моменат и интензитет деловања у наредном периоду. У супротном, нереалне процене засноване, на пример, на основу великих почетних успеха на војном плану могу довести до неадекватног ангажовања других снага, и обрнуто.

Литература

- [1] Colmar von der Goltz: *Das Volk in Waffen*, Berlin, 1890.
- [2] Ilija Kajtez, Srđan Starčević, Bojana Ružičić, „The Essence of Phenomenon of Peace and the notion of Peace Building”, *Војно дело*, 8/2018, pp. 5–23.
- [3] Александар Андрејевич Свечин, *Стратегија*, Војно дело, Београд, 1956.
- [4] Андре Гликсман, *Говор рата чему претходи Европа 2004*, ВИНЦ, Београд, 1991.
- [5] Антоан-Анри Жомини, *Преглед ратне вештине*, Просвета, Београд, 1952.
- [6] *Војна наука*, ВИЗ, Београд, 1971.
- [7] Добрица Ћосић, *Боримо се за препород Србије и све радости живота*, Интервју у: Политика 31. 5. 2011.
- [8] Добрица Ћосић, Разговор недеље – рушиће нас време и потомци, Политика, Београд, 2. 10. 2005.
- [9] Живојин Мишић, *Стратегија*, ВИНЦ, Београд, 1993.
- [10] Златко Рендулић, *Ратоводство и научно-технички прогрес*, ВИНЦ; Београд, 1992.
- [11] Јован Б. Јовановић, *Наполеон I*, Београд, 1925.
- [12] Карл Попер, *Отворено друштво и његови непријатељи*, 1. Чар Платона, Бигз, Београд, 1993..
- [13] Карл фон Клаузевиц, *О рату*, Графичко предузеће „Вук Караџић”, погон здружена штампарија, Београд, 1951.
- [14] Лидел Харт, *Стратегија посредног прилажења*, Редакција војног дела, Београд, 1952.
- [15] Милан Вучинић, *Како осигурати развој*, чланак, „Војска”, бр. 134, од 2. марта 1995.
- [16] Михаило Марковић, Етички проблеми науке, Гледишта, Београд, 1976.
- [17] Момчило Сакан, *Војне науке*, ВИЗ, Београд, 2003.
- [18] Момчило Сакан, *Геополитика у савременом свету*, НУНБ, Бања Лука, 2012.
- [19] Момчило Сакан, *Методологија војних наука*, ВИЗ, Београд, 2006.
- [20] Момчило Сакан, *Наука о међународним односима*, НУНБ, Бања Лука, 2012.
- [21] Никола Вујановић, *Улога научноистраживачког рада у процесу трансформације и изградње Војске Југославије*, чланак, „Нови гласник”, бр. 4-5, ВИНЦ, Београд, 1993.
- [22] Петар Томац, *Однос политике и стратегије*, чланак, „Војно дело” бр. 3/1953, Београд, 1953.
- [23] Петар Томац, *Предговор* у: Карл фон Клаузевиц: *О рату*, Графичко предузеће „Вук Караџић”, погон здружена штампарија, Београд, 1951.
- [24] Ричард, Е. Симпкин, Е. Р, *Надметање у брзини маневра*, О рату у XXI веку, ВИНЦ, Београд, 1991.
- [25] Сун Цу, *Вештина ратовања*, у *Расправе о ратној вештини*, ВИНЦ, Београд, 1991.
- [26] *Тијанић о српским политичарима*,
<https://www.youtube.com/watch?v=6aiNOkrHsH8> (4. 4. 2021)

Резиме

Проблем међуодноса политичке и војне елите веома је сложен, вишеди-мензионалан, вишехијерархичан и релативно заштићен од научне и стручне јавности и, као такав, теже сазнатљив. Нарочито је актуелан у рату где су везе лабавије и где самоиницијатива појединаца и друштвених група долази до пуног изражаја, што је управо предмет ове анализе. Предмет се, међутим, не разматра у тоталитету већ се ограничава само на просторе некадашње Социјалистичке Федеративне Републике Југославије (СФРЈ) у периоду од осамдесетих година двадесетог века па надаље. Догађаји ван тог времена коришћени су као емпиријска подлога и за илустрацију и аргументацију властитих ставова.

Предмет овог рада структуриран је у пет посебних делова. У првом делу да-те су епистемолошко-логичке основе односа политике и војске у рату, са тежиштем на уоченим слабостима у теоријској и нормативној сфери и њиховим по-следицама по реалну праксу. У другом делу извршена је компаративна анализа циљева политике и војске, са тежиштем на нужној потреби да се они на држав-ном нивоу подударају и заједничким снагама реализују. У трећем делу објаш-њен је однос војске и политике на најопштијем нивоу. Доказано је да је поли-тика општија и да усмерава целокупне активности друштва, укључујући и анга-жовање војске у рату. У четвртном делу наведени су модели односа војске и по-литике на стратегијском нивоу. Недвосмислено је доказано да је политика над-ређена војсци, што не искључује могућност интензивног договарања и прегова-рања пре доношења дефинитивних одлука о ангажовању у борбеним дејстви-ма. И, на крају, у петом делу су објашњени односи између представника локал-не власти и јединица на тактичком нивоу. Објашњене су везе руковођења и са-радње између тих субјеката са тежиштем на потешкоћама комуникације и по-следицама.

Кључне речи: *војска, политика, међуоднос, рат, циљеви, оружани сукоб*

© 2021 Аутори. Објавило *Војно дело* (<http://www.vojnodelo.mod.gov.rs>). Ово је чланак отвореног приступа и дистрибуира се у складу са лиценцом Creative Commons (<http://creativecommons.org/licenses/by/3.0/rs/>).

